

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה¹

הקדמה

5

שנינו בגיטין (ס): "דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: (שם) כתוב לך את הדברים האלה, וכתב: כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב. דבי רבי ישמעאל תנא: אלה - אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות. א"ר יוחנן: לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". ופירש"י: "רוב בכתב - רוב התורה תלויה במדרש שכתובה למידרש בכלל ופרט וגזירה שוה ושאר מדות שהתורה נדרשת בהן. ומיעוטה על פה - שאין רמז ללמוד לה בתורה אלא למשה נאמר על פה. כי על פי וגו' - על שבעל פה נכרת ברית אלמא איהי הואי רובא. אתמוהי מתמה - וכי רובי תורתיה היה לי לכתוב להם והלא באותה שכתבתי להם כמו זר נחשבו. כתיב כתוב לך - אלמא נכתבה². וכתב ע"פ - אלמא לא נכתבה. דברים - שאמרת לך בכתב אי אתה רשאי למוסרם לישראל על פה. ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן - מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן לכתוב אלא מפני שהתורה משתכחתי". ועל פי דברים אלו יש להבין שאין לומר בע"פ דברים שבכתב³. והדבר צריך עיון: האם בכל פעם שאנו באים לומר פסוק יש לפתוח ולקרא בתנ"ך? האם האיסור כולל את כל התנ"ך או רק חמשה חומשי תורה?

10

15

דעת התוס'

20

שאלו בתוס' (תמורה יד: בד"ה דברים): "וא"ת היכי קאמרין מזמורים על פה?" ותירצו: "וי"ל דאין להקפיד רק מה שכתוב בחומש". ועל תירוץ זה הקשו: "אמנם קשה היכי קרינן ויושע וקריאת שמע?" ותירצו: "וי"ל דאין להקפיד אלא בדבר שמוציא אחרים ידי חובתן".

ושני תירוצים אלו צריכים עיון:

25

- א. לפי התירוץ הראשון עולה שמוטר לקרוא הפטרה בע"פ. האמנם כן הוא?
- ב. לפי התירוץ השני – וכי אם הש"ץ מוציא את הציבור ידי חובה בק"ש, הוא אינו יכול לקרוא בע"פ?! מלשון התוס' משמע שכן, אע"פ שע"פ דבריהם משמע שאסור!
- ג. ועוד לפי התירוץ השני – הרי באותה מדה שדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבן, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן ע"פ! והענין לא קשור להוצאת ידי חובה!

30

התשובות לקושיות אלו תלויות בשאלות אחרות:

- א. האם התירוץ השני בא לבטל את התירוץ הראשון, או להשלים אותו? אם התירוץ בא להשלים את התירוץ הראשון, יש איסור רק בדבר שכתוב בחומש, והוא דבר שמוציא אחרים ידי חובתן. וא"כ יהיה מותר לקרא הפטרה והלל בע"פ. ואם הוא בא במקומו גם בהפטרה והלל יש איסור.
- ב. האם קריאת התורה והפטרה לפי התוס' הינם הוצאת ידי חובה, או לא כיון שאינם חובת היחיד?

35

דעת הרי"ד וסיעתו

40

הרי"ד (תוספות מגילה יז.) התייחס בעקיפין לשאלת התוס' וענה: "הקורא את המגלה למפרע לא יצא נ"ל דוקא במגלה כדילפי מקרא אבל בתורה אם קראו אדם למפרע יצא וה"ה נמי על פה דוקא במגלה אבל בתורה אם קרא על פה יצא והכי תנן ביומא גבי כהן ובעשור של חומש הפקודים קורחו על פה ואע"ג דאמר' דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ הנ"מ לכתחלה ושמה יטעה אבל בדיעבד יצא אי נמי אם גירסם יפה והיו ישרים אצלו שרי ובמגילה אע"פ שישירים היו אצלו אסור כדר' מאיר דאמר' לקמן שלא מגלה לקרא וכתבה על פה וקראה". ונראה שזו גם כוונת המחכים (ד"ה למנצח) שכתב: "למנצח ובלחש אומר אותו רק פסוק ראשון לפי שברים שבכתב אסור לאומרם בעל פה וטעם זה בקריית

45

¹ שיעור שהועבר בתמוז התשס"ד בישיבה.

² וכך כוונת רש"י: א"כ צריך לכותבה.

³ אין בכוונתי לעסוק בדין סביב כתיבת תורה שבע"פ, כיון שחז"ל בעצמם הסבירו שתורה שבע"פ נכתבה משום עת לעשות לה'.

שמע שאנו אומרי' בנחת ובלחש וכמה פסוקים שאנו אומי בקול רם בשביל ב' פסוקים או ג' השגורים אין לחושי'. והויד בר"ד אבודרהם (הלכות ברכות השחר ד"ה ואומר ברכת). וכ"כ באו"ז בשם ר"ת (ח"א הלכות תפילין סימן תקמה ד"ה ב' הקומץ)⁴. וכ"כ הטור בשם רבינו חיים דודו (או"ח סימן מט).

5 וגם ראבי"ה (ח"ב מסכת מגילה סימן תקנג) כתב כדברי הרי"ד, אלא שסייג זאת: "ומה שפרשתי דלכתחלה קורין על פה פסוקים החסרים הני מילי אם לא קרא עדין שלשה פסוקים או שהוא רביעי בראש חדש וחולו של מועד, שצריך לגמור הפרשה ובראשי חדשיכם, שאין מוסיפין עליהן, או שהחסרין בסמוך לפרשה שני פסוקים, דאין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים, כדאיתא בפרק שלישי דמגילה, דהוי דומיא דכהן גדול שמוטל עליו לקרות הכל. אבל אם קרא כבר שלשה פסוקים ורחוק מן הפרשה שאפשר לסיים ולברך יברך אשר נתן לנו ויגמור ויביאו ספר תורה אחרת ויקרא החזן ויברך ויקרא, דהשתא משום פגמו של ראשון ליכא, דהא פגום ועומד הוא, ומשום ברכה שאינה צריכה נמי ליכא. ותו דביומא ובסוטה מסקינן בחד גברא ובתרי ספרי איכא פגמא תרי גברי בתרי ספרי ליכא פגמא דומיא דראש חדש טבת שחל להיות בשבת דמוציאין שלשה ספרי תורה, וכל שכן הכא. ואם קרא בדיעבד לא הפסיד. וטעמא דבכל מקום שלא אפשר שרינן לכתחלה לומר על פה, וכן גבי כהן גדול שרינן ולא מטרחינן ליה אפילו לגלול משום כבוד הציבור, דהוי נמי לא אפשר, דכי היכי דהתירו דברים שבעל פה לכותבן משום דלא אפשר, כדאיתא בפרק שני דתמורה ובהנזקין הכי נמי שרינן דברים שבכתב שאי אתה רשאי לאומרן על פה אי לא אפשר. אבל אם אפשר לתקן שיסיים או בשבת ויום טוב שמוסיפין עליהם אפילו אם הוא שביעי יגמור ויקרא⁵ אחר.

20 ... ואם תאמר אמאי נקט גבי מגילה שמוטל עליו לבדו לקרות וקראן, דמשמע דוקא בדיעבד יצא ולא לכתחלה. נראה לי דהיינו טעמא דלכתחלה לא משום דאפשר, ואם בא לימלך היינו מורים לו להביא מגילה אחרת ולקרות, דמשום פגם ליכא דפגומה ועומדת, ומשום ברכה שאינה צריכה נמי ליכא, דאף על גב דספר תורה אחרת גורמת לברכה, היינו טעמא דשני ספרי תורה הוי כשני בני אדם, ובמתחיל לקרות כמו כהן שפותח בברכה, ולא כמו לוי וישראל, דהא ריש לקיש אמתניתין קאי ואכתי לא נתקנה התקנה משום הנכנסין ומשום היוצאין, כדמוכח בפרק שלישי דמגילה, אלא חשוב לה לספר תורה חדשה ככהן (ככהן) המתחיל לקרות, ותנן הפותח והחותם בתורה חייב לברך, ודוקא בספר תורה איכא למיחש להא ולא במגילה. ואף על גב דהא גמרינן להו מהדדי, [ל]או לכוליה מילתא, דהא נקראת איגרת.

25 ... והא דפרישית דספר תורה חסרה דכשרה, כגון שאינה חסרה במקום אחד יריעה שלימה, דגרסינן בפרק הנוזקין אמר רבי יונתן ספר תורה שחסר יריעה אין קוראין בה, ונלמד משם דאם אינה חסרה יריעה קורין בה. ונראה לי כגון שאין אחרת הילכך קוראין בה לכתחלה, דהוי לא אפשר. ומיהו משם אין לדקדק לענין לקרות על פה, דאיכא למימר שהוא קורא במקום אחר במקום שאינה חסרה, ודכוותיה גרסינן בפרק שני דמגילה אמר רב הלכה כדברי האומר כולה ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריך שתהא כתובה כולה, פירוש משום כבוד הציבור, והכי משמע בירושלמי פרק שני דמגילה, דמיייתי לה התם נמי ומסיים היתה כתובה בחומשין אין קורין אותה ברבים מפני הדיוטות, והיינו כההיא דפרק הנוזקין אין קורין בחומשין בציבור מפני כבוד הציבור, ומכל מקום הם קורין במקום שכתוב, הכי נמי גבי חסרון יריעה, וגרע טפי המחוסר במילתיה, כדאיתא בהנזקין⁶. ולא התיר ראבי"ה לקרא לכתחילה בע"פ כאשר הפסוקים שגורים בפיו⁶.

⁴ אלא שהגביל זאת לפסוקים השגורים בפי הכל, ולא בפי הקורא בלבד.

⁵ נראה שצריך להוסיף כאן: 'בספר תורה'.

⁶ וראה מ"ש ראבי"ה בלשון קצרה (ח"ג הלכות תענית סימן תתעח): "רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק. פירשתי יפה בפרק שלישי דמגילה. אמר רבי יוסי היאך יחיד יכול לקרות על פה בציבור אלא כולם נכנסין וקורין בעל פה כקורין את שמע. מכאן ניהגו כל הקהל לקרות מי כמוך באלים ה' וגו' וגם ה' ימלוך לעולם ועד ולא השליח ציבור לבד המוציא את הציבור יחיד חובתם, דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, [וכן קריאת שמע קוראים בציבור]. ודוקא הקוראים להוציא הציבור (וכן ק"ש קוראים בציבור), ודוקא היכא שקוראים לשם פירוש, כגון ככתוב בתורתך] או כגון משה ובני ישראל לך ענו שירה ואמרו כולם. ומפרש מה אמרו מי כמוך, וכן וענו אומרו ה' ימלוך לעולם ועד. וכן בתפלת [מוספים כאמור הוא כמו ככתוב בתורתך דלעיל, שהרי התחלה הדבר הוא. אבל בברכת] יוצר [כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו וכן נאמר כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו, וכן גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, שאין נאמרים לשם פירוש] (או כמו ככתוב ראייה דלעיל שהרי התחלת הדיבור הוא) אלא מזכירין [אור וגאולה] כעין חתימה (גאולה), דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה, ותיקון לשון הוא דנקט לישנא דקרא, [מותר לאומרם על פה]. ודוגמת הכי [הא] דקיימא לן שלש אין כותבין, וגרסינן בירושלמי פרק בני העיר מהו מיעבד מכתב תרתין ותלת מילין מפסוקא מר עוקבא שלח לריש גלותא אל תשמח ישראל וגו' רבי אחא כתב זכר צדיק לברכה רבי מנא שלח לרבי והיה ראשיתך מצער וגו'. ומיהו ראייה ברורה ליתא, שהרי לא כתב שלש כסדר המקרא. ויש אומרים כיון כי היכי דדברים שבעל פה נתנו ליכתב משום עת לעשות לה' וגו', וכותבים מגילה לתינוק להתלמד בה כדאיתא בפרק הניזקין ובפרק שני דתמורה הכי נמי שרי לקרות על פה דברים שבכתב פרשת קרבנות וקריאת שמע דאי אפשר לכל אחד להביא ספרו לבית [הכנסת]. ותו דמגרס גריסי, ושרי, כדאמרינן במגילה שאני רבי מאיר דמקיים בנפשיה ועפעפיך יישירו נגדיך, שיהיו דברי תורה מאושרים בפיו".

אך תשובת הרי"ד קשה עוד יותר מתשובתם של התוס':

- א. הרי במגילה (יז.) שנינו שמי שקרא הלל, ק"ש או תפילה למפרע לא יצא. וקריאת התורה יצא!⁷
- ב. לפי דברי הרמב"ם שמותר לקרא בס"ת שנמצא בו טעות, אכן יצא יד"ח אם קרא בע"פ. אך המסקנה שאם גירסם יפה והיו ישרים אצלו, שרי – זוהי מסקנה מרחיקת לכת! שהרי הרמב"ם עצמו (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ב ה"ח), לדוגמא, כתב שמ"מ אסור לקרא "על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת!"⁸
- ג. הרי במעשה דר"מ (מגילה יח:) מדובר על **כתיבה** שלא מן הכתב, ולא על **קריאה** שלא מן הכתב!
- ד. במגילה (כד.) שנינו שסומא פורס על שמע ומתרגם, ומשמע שאינו קורא בתורה. וביותר לפי גירסתם של הרי"ף (מגילה טו.), האשכול (הלכות קריאת התורה סח:) ורבינו ירוחם (תואו"ח נתיב יג ח"א קג טו"א): "סומא פורס על שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה". ואם יש לו תקנה **לכתחילה** כאשר הדברים מיושרים אצלו, מדוע לא יקרא? ולדברי הרי"ד, מדוע לא חילק התלמוד, בין היו מיושרים אצלו ללא היו מיושרים אצלו?
- ה. כתב הכס"מ (הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ב ה"ח): "ואי קשיא לך הא דתנן ביומא פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כבר אמרו שם בגמרא דא"א בלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון". וא"כ, יוצא שזהו מקרה יוצא דופן ואין ללמוד ממנו!

דעת הריטב"א

- וגם הריטב"א (יומא ע.) ענה בעקיפין לשאלת התוס': "לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד ציבור. הקשו בירושלמי⁷ והא קתני קורא אחרי מות ואך בעשור ופריק שניא היא מפני שהוא סדרו של יום⁸ תדע דאמר ריש לקיש בכל אתר אסור לקרוא על פה וכאן קורא על פה ע"כ, ונראה שכך פירושו דאך בעשור התירו לגלול ולא חשו לטורח ציבור כיון שהוא סדרו של יום אבל לחזור ולגלול בעשור שבחומש הפקודים אינו מעיקר הקריאה כיון שכבר קרא סדר שבפרשת אמור, ומה שחוזר וקורא בעשור שבחומש הפקודים אינו אלא כמגיד עבודת היום, לפיכך התירוהו בעל פה דאי לא הא קיימא לן דאסור לקרוא על פה דברים שבכתב⁹, ומן הירושלמי הזה למדנו תירוץ למה שהקשו היאך היה קורא כהן¹⁰ דברים שבכתב על פה, ועוד פרשת ק"ש ופרשת את קרבני לחמי וגם פסוקים אחרים שאנו קורין בבית הכנסת על פה בפסוקי דזמרה ופסוקין דבתר השכיבנו ופסוקי דהלילא, **והנכון בזה מה שנראה מן הירושלמי שלא אסרו לקרוא על פה אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בציבור** אבל פסוקים שאדם קורא לשנון [נ"א: לשורר] בעלמא או דרך שבח ותהלה ותפלה והודאה אינו בכלל זה, **ומיהו נראה שאף הקורא תורה שבכתב לחובת קריאתה ולמודה אפילו ביחיד אסור לקרוא על פה** ולפיכך לא היה קורא רב יוסף בתורה שבכתב לפי שהיה סגי נהור ולעולם היה קורא תרגום והיינו דאמרינן כדמתרגם רב יוסף.

- חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא. פי' וכיון שכן לקרוא בעל פה עדיף, ומכאן נהגו לקרוא לחתן בפרשת ואברהם זקן בעל פה מפני שכבר קרא בפרשת היום והוה ליה חד גברא בתרי סיפרי דאיכא פגמא, ויש מקומות שמוציאין ספר תורה לפרשת ואברהם זקן ואין החתן קורא בפרשת היום והו"ל תרי גברי בתרי ספרי, וקשיא על זה היאך יברך החתן לפניו ולאחריו על פרשת ואברהם זקן, והמנהג הראשון הוא הטוב והתפוס מימות הגאונים ז"ל¹¹, ובחגים ובמועדים ובכל מקום שאמרו להוציא שתי ספרי תורות, במקום שאין שם אלא תורה אחת גוללין וקורין, שלא אמרו שאין גוללין ספר תורה בציבור אלא בדבר שאינו סדרו של יום כלומר שאינו מעיקר הסדר וכדאיתא בירושלמי שכתבנו לעיל, ונראה שאף בזמן דליכא תורגמן, ולא אמרו בכדי שיפסיק התורגמן אלא במקום שיש שני תורות אבל במקום שאין שם אלא תורה אחת הא עדיף שלא לחוש לכבוד ציבור משנבטל קריאת סדר היום".

אך גם דבריו קשים, ומכמה סיבות:

- א. הרי דבריו סותרים זה את זה: שאם הכוונה שדברים שבכתב א"א רשאי וכו' נסוב על דברים שיש בהם חובה – הרי ק"ש שגם היא חובה ואעפ"כ ליכא מ"ד שצריך לקוראה מן הכתוב!

⁷ יומא פ"ז ה"א, מגילה פ"ד ה"ה, סוטה פ"ז ה"ו.

⁸ כלומר, כיון שהקריאה אינה מחובת היום, אפשר לקרותה בע"פ. ודלא כבבלי.

⁹ ואולי יש לפרש כך את הירושלמי: "אין ללמוד מכאן למקום אחר ואין להקשות מכאן, כיוון שזהו סדר היום". כלומר זוהי מעין גזירת הכתוב. וא"כ הירושלמי חולק על הבבלי. שלפי הבבלי קורא בע"פ משום פגמא ובירושלמי כי זהו הדין! ומכאן קושיה על דברי הרי"ד.

¹⁰ בברכת כהנים.

¹¹ ונראה שלא כך הוא מדברי העיתים (סימן קפח).

ב. הרי אדם מחוייב בלימוד תורה תמיד, ומ"ש אם קורא לשם חובה או לשם שירה? הרי כל התורה נקראת שירה (סנהדרין כא:!) וכי מי שקורא את שירת הים אינו צריך לברך ברכת התורה?! ועוד, הרי כתוב לגבי המאחר זמן ק"ש (ברכות ט:): "הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה". ופירש"י (שם י:): "הקורא מכאן ואילך לא הפסיד - שהרי הוא כאדם שקורא אחת מכל הפרשיות שבתורה, ואע"פ שלא יצא ידי קריאת שמע - יש לו קבול שכר כעוסק בתורה"¹²!

5

ג. מאן לימא לן שרב יוסף היה בקי בתרגום מסיבה זו, דילמא משום שהיה סגי נהור היה לו זכרון מופלג?¹³ ואף אם נאמר כן, מהיכן מוכח שרב יוסף היה **אסור** בתורה שבכתב? הרי בדברי הגאונים שהם המקור לדברי התוס', עליהם הוא מתבסס, כתוב רק שהוא **פטור** מתורה שבכתב, כיון שהוא סומא!

ד. בגיטין (ס:) כתב הריטב"א "הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה. ופי' רבינו נר"ו משום דבקריאתן על פה איכא הפסד דליכא למדרש חסרות ויתרות וכמה דינין הנדרשים, ועקומים ולפופין". וכי בקריאת התורה בציבור הקורא התורה בא לדרוש חסירות ויתרות ועקומין ולפופין?! וכיון שלא - אין הפסד! אדרבה, לפי זה רק במי שבא **ללמוד או ללמד** תורה שבכתב יהיה אסור לקרא בע"פ, ולכל השאר מותר!

10

על כן נראה לי שמדברי הריטב"א יש ללמוד שלא אסרו לקרוא על פה אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בציבור.

15

ומה שהביא את הריטב"א לפרש כך את סיבת בקיאותו של רב יוסף בתרגום הוא דברי האו"ז (ח"א הלכות תפילין סימן תקמה): "וכתב שם בתוספ' ריב"א להכי נקט בכל דוכתא כדמתרגם רב יוסף משום דרב יוסף סגי נהור הוה כדמוכח בהחובל ובמסכ' ברכות והיכי דהוה מטי לפסוק הוה מתרגם ל"י ולא הוה קרי לשון עברית משמע דדברים שבכתב אסור לאומרם בע"פ והוה קרי כתרגום יונתן דאסור לתרגם פסוק מדעתו כדמוכח בקידושין. מ"מ הא למדת דאפי' הפסוק שגור בפיו אסור לקרותו בע"פ דהא רב יוסף דאפי' תרגום ידע בע"פ כש"כ עברי שידע ואפי"ה לא הוה קרי אלא בלשון תרגום". וכ"כ באו"ז (ח"ב הלכות מגילה סימן שעח). וכ"כ התוספות (שבת קטו. בד"ה לא, ב"ק ג:). וכ"כ הריטב"א (מגילה ג. בד"ה אמר, קידושין יג. בד"ה הא). וכ"כ בשיטמ"ק (נדרים לח. בד"ה אפילו) בשם ר"י. וכ"כ בבית הבחירה (מגילה כד. בד"ה סומא). וכ"כ האגור (הלכות קס"ת סימן קצג). וכ"כ הב"י (או"ח סימן קמו אות ב) בשם תלמידי רבינו יונה (ברכות ד. ד"ה רב ששת) בשם יש מפרשים.

20

25

ודברי הריב"א מבוססים על תשובת רב שר שלום גאון (מוסאפיה סימן פ): "ששאלתם מה דאמר רב ששת (ברכות ח.) אנן בדידן ואינהו בדידהו. הכי פירושא אנן בדידן אנו כמה שאנו חייבים דהיינו תורה שבעל פה לפי שהיה סגי נהור פטור מקריאת ס"ת שהם דברים שבכתב". ומשום שהזכיר הגאון את המושג 'דברים שבכתב' הבינו בעלי התוס' שהדברים מתקשרים לענייננו, אך לא היא. שהרי כתב הגאון במפורש "סגי נהור **פטור** מקריאת ס"ת", ולא כתב "סגי נהור **אסור** מקריאת ס"ת"¹⁴. ודייקא נמי מלשון התוס' (סוטה לט. בד"ה כיון), ומלשון שבלי הלקט (ענין תפילה סימן לט)¹⁵.

30

דעת בעל האשכול

בעל האשכול כתב (הלכות פסוקי דזמרה ה:): "אבל פרשת תמיד שהוא צו את בני ישראל שאין מוציאין ספר תורה בכל יום, ומוסף שבת שאינו אלא ב' פסוקים ולא תקנו לקרותו בספר תורה לכך תקנו אותן לאמרן בכל בקר בהשכמה עם איזהו מקומן. ופרק איזהו מקומן שהוא סדר כל הקרבנות תקנום [כדי] להזכיר סדר קרבנות בכל יום כדאמר' תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלין עליהם כאלו נבנה בית המקדש בימיהם. ומדרש רבי ישמעאל שהוא ממדות שהתורה נדרשת בהם. לצאת כל ישראל ידי חובתן ולעסוק במקרא ובמשנה ובמדרש. ואע"פ שאין אומרין דברים שבכתב בעל פה, נהגו אלו לאומרן מפני שאי אפשר להביא כל אחד ואחד ספרו, וכמו שאנו מזכירין הפסוקים במוסף, ומצינו כהן גדול ביום הכפורים שקורא על פה כדתן ובעשור שבחומש הפקודים קוראו על פה, משום דלא אפשר. וכמו שאנו אומרים בספר אגדתא ובספר אפסרתא, כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך. ועל זה סמכו וכתבו את התלמוד אע"ג דק"ל דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב כיון שראו שעבוד הגלות ודלדול העולם ואימעוט לבא מלעסוק

35

40

¹² והריטב"א שם (י: בד"ה הקורא) לא פירש פירוש אחר.

¹³ וכפי שנראה מפירש"י על קידושין (יג.) ומהתוס' על ב"ק (ג: בד"ה כדמתרגם).

¹⁴ אע"פ שאינו יכול להוציא אחרים, כיון שהפטור אינו יכול להוציא יד"ח את המחוייב.

¹⁵ וראה עוד בשב"ל (סימן טל) שישנה מחלוקת גאונים בענין זה: "וכתב בעל הלכות גדולות הני מילי דמותר כרב ששת דאיכא עשרה דצייתין אבל ליכא עשרה דצייתין לא ורבוותא אחריני פריקן דווקא רב ששת דתורתו אומנותו אבל כולי עלמא לא ויש אומרים אם אינו מהפך פניו ומדבר בקול לעיני העם אסור אבל אם היה מהפך פניו מותר ויש אומרים דווקא רב ששת שהיה סגי נהור והיה פטור מקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אבל שאר כולי עלמא דמחייבי בקריאת התורה לא".

בגרסא אמרו מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל". והו"ד גם בכלבו (סימן ב בד"ה ואחרי כן)¹⁶.

וגם דבריו קשים :

- 5 א. אם הטעם משום כך מדוע לא יקרא החזן מתוך ספר את הפסוקים לכל הציבור?
ב. מדוע ק"ש יש לקראה לכתחילה בע"פ, כדמוכח מתענית (כח.)¹⁷?

דעת הרא"ש ובעלי התוס'

10 והרא"ש (תוס' סוטה מ:) כתב: "ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה - במס' יומא תמה רבינו יצחק והאיך קורא על פה והא אמרינן בגטין פ' הניזקין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה, ותיירץ **דמצוה מן המובחר לקרות אותן שבכתב בכתב** ואותן שבעל פה על פה ומשום כבוד צבור שלא להטריח עליהן התיירו לקרותו בעל פה¹⁸. וריב"א פ"י הואיל ואינו קורא אלא עבודת היום¹⁹ יכול לקרות בעל פה, כעין תפלת המוספין שאנו קורין על פה, והביא ראיה מן הירושלמי דקאמר התם אהא דאין גוללין ס"ת ברבים והתני קורא אחרי מות ואך בעשור וכו' שניא שהיא סדורו של יום, תדע דאמר ר"ל בכל אתר אסור לקרות על פה וכאן קורין על פה. וקשה לר"י על פרשת קרבנות ופסוקי דזמרה ופרשת ויושע וקריאת שמע וברוך יי לעולם אמן ואמן שאנו אומרים בעל פה, ותיירץ כיון דאינו מוציא רבים ידי חובתן בקריאתן יכול לאומרו על פה. וא"ת האיך אנו אומרין הלל על פה והלא הוא מוציא רבים ידי חובתן כדאיתא פרק לולב הגזול, וי"ל משום דאינו אלא שבח והודאה הילכך יכול לאומרו על פה".

וגם תירוצים אלו קשים :

- א. לפי תשובתו הראשונה של ר"י – השאלה השניה לא קיימת, כיון שגם זה טורח ציבור!
ב. וכי מהיכן למדנו ששבח והודאה יכול לומר בע"פ? ואולי י"ל שריב"א הבין את הירושלמי כפי שהסביר הריטב"א, וא"כ, שבח הודאה ותפילה נלמדים מקריאת כה"ג שאינו אלא כמגיד עבודת היום. ועוי"ל שריב"א הבין שהסיבה לאיסור אמירת תושב"כ בע"פ הוא כדברי הריטב"א בשם רבו, ולכן, כיון ששבח והודאה אין לימוד – לא נפיק מינה חורבה. ודוחק.

30 וכתב עוד הרא"ש (שם): " והה"ר אליעזר ממיץ (סימן רסח²⁰) הביא ראיה מהא דאמרינן בפ' בתרא דתעניות (כח.) גבי מעמדות בשחרית ובמוסף נכנסין לבית הכנסת וקורין אותה בתורה כדרך שקוראין בכל השנה כולה ובמנחה יחיד קורא אותה בעל [פה] אמר ר' יוסי וכי האיך היחיד קורא אותה בעל פה בצבור פ"י כיון שהוא להוציא הצבור אלא כולן קורין אותה על פה כקורין את שמע, משמע כשהוא קורא להוציא את הרבים אסור אבל היחידים שלא להוציא את הרבים מותר. ולפיכך נוהגין לקרות קריאת שמע בלחש וכל הצבור קורין כל אחד לעצמו, אבל שליח צבור אינו יכול לקרות בעל פה להוציא הרבים, וכן הפסוקים של ברוך יי לעולם אמן ואמן וכן מי כמוך באלים יי ויי ימלוך לעולם ועד, אבל כי פדה יי את יעקב וכאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו אמרינן בקול רם לפי שנתקנו שם לצורך סמוך לחתימה מעין פתיחה, ובר"ה אומרים מלכיות זכרונות ושופרות בקול רם לפי שאינן אלא תפילות ושבח למקום ומעניינו של יום".

וגם תירוצו זה קצת קשה :

- א. פסוקי 'יראו עינינו' אינם להוציא ידי חובה את הרבים, כיון שאינם חובה לא מדאורייתא ולא מדרבנן!

¹⁶ ואולי זו גם כוונת ספר האורה (ח"א אות יב) שכתב: "אם תאמר היכי מצינן לקרות פרשת תמיד שחרית על פה, דהא אמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה, ותיירוצא דמילתא, לכך תקינו רבנן למקרי הני פרשיות על פה, שהוא צורך הקרבן, ובמקום קרבן חשבינן להו, ולכך לא חיישינן אם יקרא אותם על פה, לפי שהוא צורך הקרבן, כמו שאנו קורין בתפלת מוסף ובשבתות ובימים טובים ככתוב בתורתך, ועוד שמצינו שקריאת התורה על [פה] התיירו חכמים מפני צורך המועדות, שהוא צורך הקרבנות, כדאמרינן בתענית, במנחה יחיד קורא אותם על פה כקורין את שמע, דמצותו מפורשת בתורה לקרותו על פה, אבל השלש ברכות שאנו מברכין תחלה, אף על פי שאנו קורין אותן על פה, הרי אנו שונין משנת איזה מקומן שמצותו על פה, הילכך מברכין, דהוה כמשכים לשנות קודם שקרא קריאת שמע". וכ"כ בספר העיתים (סימן קצא).

¹⁷ וכפי שנראה לקמן.

¹⁸ וא"כ, לכאורה יהיה מותר לסומא לקרא בשעת הדחק.

¹⁹ לשונן בעלמא. כלומר כל קריאת הכהן הגדול אינה אלא לשונן (ולכן אין שלשה עולים בביהמ"ק).

²⁰ עיין שם באורך.

- ב. הש"ץ אינו קורא ק"ש כדי להוציא יד"ח את הציבור, אלא למי שאינו בקי! ולכן אין קושי לומר שיוכל לקרא את ק"ש בקול ובע"פ²¹!
- ג. וכי מהיכן למדנו שבב"ח הודאה יכול לומר בע"פ? ואולי י"ל שהרא"ם הבין את הירושלמי כפי שהסביר הריטב"א, וא"כ, שב"ח הודאה ותפילה נלמדים מקריאת כה"ג שאינו אלא כמגיד עבודת היום. ועו"ל שהרא"ם הבין שהסיבה לאיסור אמירת תושב"כ בע"פ הוא כדברי הריטב"א בשם רבו, ולכן, כיון שבב"ח הודאה אין לימוד – לא נפיק מינה חורבה. ודוחק.

5

דעת הרד"א והר"ף

כתב ר"ד אבודרהם (הלכות ברכות השחר ד"ה ואומר ברכת): "וא"ת היאך קורין פרשת צו ופסוקי הזמירות וק"ש על פה והא קיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ויש מתרצים²² שכל דבר שרגילין בו ושגור בפי הכל אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. והר"ף²³ כתב דלא אמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא להוציא אחרים ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו מותר. וכן כתב הרא"ש. ובירושלמי אומר דהא דאמרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה שהוא בקורא בתורה שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלות אין לחוש²⁴."

10

15

מסקנה

ונראה שהאמת יורה דרכו שהוא כדברי ר"ף, אך לא כפי שהסבירו רבים, שכל דבר שהוא להוציא את הרבים אסור, אלא כל דבר שעשוי להוציא את הרבים בלבד, ואינו חובת היחיד (וכפי שמוכח מלשון הכלבו²⁵)! ומעתה קריאת התורה והפטרה יהיה אסור לקרא בע"פ, וקריאת המגילה מותר (שהיא חובת היחיד)! לכך אתא קרא ד"והימים האלה נזכרים" שקראה על פה לא יצא (מגילה יח.). וסרו כל הקושיות, כיוון שק"ש וברכותיה, מוסף, הלל ולימוד תורה שייכי ביחיד כבציבור – ולכן לא נאסרו בע"פ כיוון שא"א שיביא כל אחד ספרו בידו (כדברי בעל האשכול).

20

25

וכ"כ בתשב"ץ קטן (סימן קפה): "ואומר שאין חובה לקרות הפרשה ליחיד בשני וחמישי ואפילו בשבת במקום שאין מניין רק אם חוזר הסדר שנים מקרא ואחד תרגום כדאיתא במגילה (כג) אין קורין בתורה פחות מעשרה. וראה להר"מ ז"ל שקרא הפרשה ביום חמישי בע"פ כי אמר מה שיש בגיטין דברים שבכתב אסור לאומרם בעל פה רוצה לומר במקום שהוא חובה. וקשה מקריאת שמע שהיא חובה ואומרים אותו בעל פה לכך נראה דדוקא להוציא אחרים ידי חובתן הוא דאמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה אבל לגבי עצמו מותר כדפירשו התוספות בגיטין אבל בכאן אינו חובה תדע שאין מברכין ברכת התורה ביחיד לכך יכול לאומרה בעל פה". וכ"כ בשו"ת בנימין זאב (סימן רמה).

30

וכך גם יש להבין את דברי הרמב"ם, שכתב (הלכות תפילה ונשיאת כפים פי"ב ה"ח): "הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור שבפרשת אמור אל הכהנים, והוא שלא יקרא על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת, ולא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים התורגמן תרגום הפסוק". ועל כך כתב הכס"מ: "ומ"ש והוא שלא יקרא על פה. בגיטין פרק הניזקין אמרינן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ואי קשיא לך הא דתנן ביומא פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה כבר אמרו שם בגמרא דא"א בלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון".

35

40

²¹ כיון שלא מציינו שאינו יכול להוציא יד"ח אלא בכתב!

²² הרי"ד לעיל.

²³ לא מצאתי. ונ"ל שהוא ט"ס וצ"ל: 'הר"ף'. וכן מוכח מהכלבו (סימן יג בד"ה כללו).

²⁴ ודברי הירושלמי הובאו בפסקי ר"מ מריקאנטי (סימן מו), ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן קלה), ובכלבו (סימן יג בד"ה כללו). אך לא מצאתי בירושלמי שלפנינו.

²⁵ ע"ש שכתב דברי הר"ף בשם התוספתא. ונ"ל שכוונתו לתוספתא דתענית (פ"ג ה"ד): "באחד בניסן אין בו מנחה ונעילה משם שיש בו קרבן מוסף וקרבן עצים פרשה גדולה קורין אותה בשנים וקטנה ביחיד בשחרית ובמוסף דברי ר' מאיר וחכמים אומ' כל שיש בו קרבן מוסף קורין בו מוסף וכל שאין בו מוסף אין קורין בו מוסף בשחרית ובמוסף נכנסין לבתי כנסיות וקורין ובמנחה קורין על פה רבי יהודה אומר אין היח' קורא על פה אלא נכנסין לבתי כנסיו' וקורין כקורין את שמע".

ועוד כתב הרמב"ם (הקדמה ליד החזקה): "ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל פה. אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמעו מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמעו ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממושה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה. ושנו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם. ורצו בכל מקום. כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל". ואם דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב פירושו שאין לכתוב תושבע"פ לרבים, אף דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ פירושו שאין לומר דברים שבכתב לצורך רבים בע"פ.

5

10

האם יש הבדל בין תורה לנביאים וכתובים

בענין זה נשאל הרדב"ז (שו"ת מכת"י ח"ח סימן י'): "שאלת: ממני אודיעך דעתי, על הא דאמרינן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, אי דוקא בתורה או אפילו בנביאים וכתובים". וענה: "תשובה: גרסינן בפ"ק דקדושין (יג.) א"ר אסי א"ר יוחנן וקשים לעולם יותר מדור המבול שנאמר אלה וכחש ורצוח וכו', מאי משמע כדמתרגם רב יוסף מולדין בנין מנשי חבריהון וכו'. וכתב עלה חד מתלמידי הרשב"א ז"ל וז"ל, ואע"ג דיונתן בן עוזיאל חיבר התרגום, נקט רב יוסף, מפני שהיה רגיל בו דהוה סגי נהור ולא היה יכול ללמוד דברים שבכתב בעל פה כדאיתא בפרק הניזקין ע"כ. משמע בהדיא דאסור לאמר על פה נביאים והוא הדין לכתובים דמאי שנא. ואם כן איך נהגו בכל ישראל לקרוא על פה תהלים וספר קינות ואיוב וכמה ספרי הנבואה והפטריות קורין על פה, ולא היה אדם שחלק בזה, וכן משמע מההיא סוגיא דניזקין דדוקא בדברי תורה אמרינן הכי, וכן משמע מדברי רש"י ז"ל (קדושין יג.) שכתב בההיא דמתרגם רב יוסף, משום שהיה בו רגיל בו, ותו לא, ואיפשר שלזה נתכוין החכם ההוא, לפי שרב יוסף לא היה יכול לקרוא בתורה על פה היה רגיל בתרגום אפילו בנביאים, אע"ג דהיה יכול לקרוא על פה לא היה משנה מנהגו. וכן יש לדקדק במה שכתבו התוספות בריש בבא קמא (ג:) וז"ל, כדמתרגם רב יוסף, נקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום שיש כמה ענייני תרגום, ולא כדפירש בעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום, דמשום עת לעשות לה' אמרינן התם דשרי, ואין לך עת לעשות גדול מזה ע"כ. ואיפשר לפרש לפי שבתורה לא היה יכול לקרות על פה, היה רגיל לתרגם בכל הכתובים.

15

20

25

אבל מכל מקום הנכון הוא דברים כפשוטן, זכל הדברים שנתנו ליכתב נקראים דברים שבכתב אעפ"י שנאמרו ברוח הקודש כגון הכתובים, או הנבואה כגון הנביאים, והכי איתא בהדיא (ב"ב יד:) יהושע כתב ספרו וכו' משה כתב ספרו איוב, משמע דהוה דברים שנתנו ליכתב ואי אתה רשאי לאומרם על פה, וזיל בתר טעמא דאיכא מאן דאמר²⁶ משום דאיכא פיסוק טעמי, או כמו שכתב הר"ן ז"ל וז"ל, טעמא דמילתא משום דברים שבכתב איכא מילי טובא דמדרשי מתוך הכתב כגון חסרות ויתרות וקרי ולא כתיב ודכותייהו, ואי אמרת להו ע"פ בצרי להו, עכ"ל בגמרא פרק הקורא (סי' אלף קלג ד"ה אמר ליה). וכיון דטעמא הוי משום הכי מה לי תורה מה לי נביאים וכתובים, ואע"ג דקרא דילפינן מיניה הוי בתורה, כתיב את הדברים האלה וכתוב עפ"י הדברים האלה, כיצד הדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, דבי ר' ישמעאל תנא אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות, ה"ק דברים שנתתי לך רשות לכתבם אי אתה רשאי לאומרם על פה, ונביאים וכתובים נתנו ליכתב, והכי דייק לישנא דתנא ר' ישמעאל אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות, אלמא לא נתמעטו מכתובה אלא הלכות אבל שאר ספרי הקדש נתנו ליכתב.

30

35

40

ומה שנהגו לקרות נביאים וכתובים על פה, איפשר סמכו על הירושלמי²⁷ דלא אמרינן אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא דברים שבחובה אבל קריאה של רשות לית לן בה, והפטרה אע"ג שכבר נהגו בה והוי כדבר שבחובה, איכא טעמא משום דהוי מעין התפלה כמו פרשת הקרבנות, וככמה פסוקים של תורה שאנו קורים אותם על פה, אי נמי דדוקא בתורה אמרו שמא יאמרו חסר משם, אבל בנביאים וכתובים לא שייך האי טעמא, ואיפשר דיש עוד טעמים אחרים אשר סמכו עליהם.

45

... אבל קושטא דמילתא דכשאמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה על כל מה שניתן ליכתב אמרו, והיינו דרב יוסף היה רגיל ובקי בתרגום, לפי שלא היה יכול לקרות אפילו נביאים וכתובים אלא על פה דסגי נהור הוה. ומה שכתבו התוספות (ב"ק ג:) ד"ה כדמתרגם) דמותר היה דאין לך עת לעשות גדול מזה, לא הסכימו רוב המפרשים עמהם

²⁶ לא מצאתי.

²⁷ שהזכיר הריטב"א.

בזה, דהא ר"ש הוה מהדר אפיה וגריס (ברכות ח.) ופירשו עלה משום דהוי סגי נהור ופטור מקריאת התורה, ואם איתא למה היה פטור אין לך עת לעשות גדול מזה, אלא ודאי לא אמרינן עת לעשות אלא בדבר שהוא שוה לכל, דהיינו לכתוב דברים שבעל פה כדי שלא ישתכחו, אבל בשביל יחיד סגי נהור לא נתיר לקרות על פה דאין כאן עת לעשות, וקל להבין מזה הטעם ופירשו בעלמא דהא דאמרינן דמתרגם רב יוסף היינו משום שהיה רגיל בתרגום לפי שהלא היה יכול לקרות דברים שבכתב על פה, וכן היה כוונת רש"י ז"ל, אלא שלא הוצרך לבאר הטעם למה היה רגיל, ופירש אותו הרב תלמידו של הרשב"א ז"ל, ועם מה שכתבנו נשאר מנהגינו שריר וקיים.

5

ובמרדכי (ערובין סימן תקיג) כתוב וז"ל, ונראה דגם לקרוא על פה הפטרה שרי משום עת לעשות היכא דאי אפשר בענין אחר, דהא כהן גדול היה קורא בעשור שבחומש הפקודים על פה משום עת לעשות. ובפרק הניזקין (סימן תז) הקשה ואם תאמר והיאך קורין שירת הים ופרשת הקרבנות בב"ה בע"פ והלא דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, ואומר ר"ת דהני מיגרס גריסנן, תדע דאמרו בתפילין ומזוזות נכתבים שלא מן הכתב משום דמיגרס גריסנן עד כאן. והכי משמע מההיא דפרק הניזקין (גיטין ס.). דאין קורין בספרא דהפטרות אלא משום דכתיב עת לעשות, משמע שהם דברים שבכתב, ומשום הכי אין כותבין ההפטרות הפטריטיות דהיינו פיסקי פיסקי והנראה לעניות דעתי כתבתי".

10

וכן מוכח מספר העיתים (סימן קפח): "ואי בעי למיקרי שוש אשיש בעל פה לא ליקרי דאין יחיד רשאי לקרות דברי תורה בצבור בעל פה ועוד²⁸ דדברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרן בעל פה אלא אי קרי האי מפטיר על פה לשוש אשיש ליקרי צבורא כולהו בהדיה ושפיר דמי כדקרו כולהו ואברהם זקן על פה היכא דלא מפקי אלא חד ספרא".

15

א"כ, מדברים אלו יוצא שאין הבדל בין תורה לנביאים וכתובים – כל מה שעשוי להוציא את הציבור בלבד (ולא את היחיד) – אסור לקרא בע"פ.

20

²⁸ לדבריו, בניגוד למסקנתנו לעיל, מה שאין יחיד רשאי לקרות ד"ת בציבור בע"פ, אין לו קשר לדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ.